

ים השודדים. עבדות, תקשורת וסחר במערב הים התיכון בעת החדשה המוקדמת. דניאל הירשנזון. ירושלים, מאגנס, תשע"ח. +350 עמ'. (02-6586659)

פידיון שביים הוא מהמצוות החשובות ביותר, דוחה מצוות אחרות ולפעמים אפילו מתיר חילול שבת. הגמרא בבבא בתרא (ח, ב) אומרת שמיתה בחרב קשה ממגיפה, יסורי רעב קשים מחרב, אך שבי קשה מכולם כי יש בו גם מזה וגם מזה. בכל הדורות עד העת החדשה העבדות הייתה חלק מהחיים וחלק מההיסטוריה וגם חלק מההלכה למעשה, אבל עבדים יהודים היו מעטים מאוד יחסית, מפני שהסולידריות היהודית גרמה לכך שרוב הנשבים במלחמה או ע"י שודדים נפדו ע"י יהודי הקהילות הסמוכות למקומם. אולם בין השנים ש' לת"ק בערך, אחרי השתלטות הנוצרים על כל ספרד (וגירוש יהודיה) ועל רוב חופי דרום מערב אירופה מכאן, והתבססות המדינות המוסלמיות בצפון אפריקה מאידך, ולפני העידן המודרני שבו שוד הים והעבדות כבר לא היו לגיטימיים - הפך החלק המערבי של הים התיכון והארצות שסביבו לזירה של שודדי ים, חלקם שודדים ברישיון שנקראו קרוסרים (רישיון חד צדדי כמובן, של האומה ששלחה אותם לשדוד ספינות אויב). העובדה הזו גרמה לתופעה של שביים ועבדים בכמויות גדולות שחיו במרחק קטן-יחסית מארצות מוצאם, והקשרים בינם לבין ארצותיהם ומשפחותיהם נמשכו במידה זו או אחרת, כולל קשרי מכתבים וניסיונות פידיון (חלקם מוצלחים וחלקם פחות) והתערבות הדדית של השלטונות במקרים רבים. את כל הנושא המרתק הזה, והקשר היהודי המשמעותי שבו משני צידי המתרס - יהודים היו בעלי עבדים וסוחרים עבדים, יועצים ומתווכים, לעיתים גם שודדי ים ברישיון, אך כאמור נדירים היו עבדים יהודים - מתאר פרופ' הירשנזון באופן נרחב, כולל מקורות ארכיונאיים מקוריים רבים. בולט בספר חסרונם של חומרים מתוך ספרות השו"ת והפסיקה שהיו יכולים להוסיף מימד יהודי מעניין לנושא. כך למשל בחלק הרביעי של שו"ת התשב"ץ אותו כתבו שלושה מצאצאיו של הרשב"ץ, שהיו מגדולי רבני אלג'יריה בזמנם בערך בתקופה הזו, נמצאות תשובות רבות שעוסקות בשוד הים ובהשלכותיו ההלכתיות, וחבל שלא נעשה בהן שימוש.